

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 882 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari.....	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida).....	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.....	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish....	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari.....	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саиткамоллов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М. Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish Xamidova Z. U.	495
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati..... Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	501
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi..... Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	505
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish..... Shaymatova Nargiza Ashurovna	511
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari..... Shodmonova Odina G'ofur qizi	516
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili..... Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	520
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati..... Eldor Uskanov	525
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari Yusupova Jamila Karamatdinovna	530
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida) Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	534
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash..... Sobirov Azizbek Avzbekovich	541
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari..... Gadaev Ismat Yadgarovich	548
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	551
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari..... Kobilova Nasiba Xurramovna	554
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	561
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market..... Musyeva Shoira Azimovna	566
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi..... Odina Nabiyeвна Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	570
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish..... Rashidova Xadicha Tursunalievna	575
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modelashtirish yo'llari Raxmanov Mexridin Sindarovich	581
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba..... Tashmatov Rustam Xusanovich	586
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	592
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti..... Zilola Jumanova	595
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан Абдуллоев Фуркат Олимджонович	602
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана..... Кадиров Алишер Исмаилович	607
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов Раупов Жамшид Рашидович	611

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолатдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotelling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abduraimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонов Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузиков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризовна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdiqulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

AHOLI YASHASH JOYLARIDA YONG'IN RISKLARINI BARTARAF ETISH XIZMATLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Aziz Zikriyoev

PhD, Jahon iqtisodisodiyoti va XIM kafedrası, TDIU

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot ishida aholi turar joy binolarida yong'in xavfining ko'p qirraliligini hisobga olgan holda, mavjud xavflarning hozirgi kun holati bahosi respondentlar tomonidan baholanishini izohlab keladigan chora-tadbirlarni aniqlashga bag'ishlangan. Asosiy natijalar sifatida viloyatlar kesimida sifat ko'rsatkichdan iborat mustaqil o'zgaruvchilarning ta'sirlari birinchi darajali oddiy to'g'ri chiziqli regressiya modelida baholangan. Xulosa sifatida uylarda yo'ngin riski ekspertizasini o'tkazishga rozilik bildirganlar qarshilarga qaraganda yong'inlarning oldini olish bahosini yuqoriligi aniqlangan.

Kalit so'zlar: turar joy binolari, yong'in risk bahosi, qarshi chora-tadbirlar, favqulodda qarorlar, o't ochirish vositalarini boshqaruvi.

Abstract: In this research work, taking into account the multifaceted nature of fire risk in residential buildings, measures are taken to explain the assessment of the current state of existing risks by the respondents. As the main results, the effects of independent variables consisting of quality indicators in the cross-section of regions were evaluated in the first-order simple linear regression model. As a conclusion, it was found that those who agreed to carry out fire risk assessment in houses had a higher fire prevention rating than those who did not.

Key words: residential buildings, fire risk assessment, countermeasures, emergency decisions, management of fire extinguishers.

Аннотация: В данной исследовательской работе, учитывая многогранность пожарного риска в жилых домах, приняты меры, поясняющие оценку респондентами текущего состояния существующих рисков. В качестве основных результатов влияние независимых переменных, состоящих из показателей качества, в разрезе регионов оценивалось в модели простой линейной регрессии первого порядка. В результате было установлено, что те, кто согласился провести оценку пожарного риска в домах, имели более высокий рейтинг пожарной безопасности.

Ключевые слова: жилые дома, оценка пожарного риска, меры противодействия, экстренные решения, управление огнетушителями.

KIRISH

Turar joy binolari shahar hayotining poydevori bo'lib, o'z chegaralarida juda ko'p aholini qamrab oladi. Biroq ular taqdim etgan qulaylik orasida hamma joyda mavjud bo'lgan tahdid – yong'in xavfi yashiringan. Turar joy binolaridagi yong'inlarning halokatli oqibatlari yong'in xavfini oldini olish bo'yicha keng qamrovli siyosatlar zarurligini ta'kidlaydi. Ushbu majburiyatga javoban, yong'in xavfining oldini olishga bag'ishlangan xizmatlarni tashkil qilish butun dunyo bo'ylab turar joylarni boshqarish tizimlarining ajralmas qismi sifatida paydo bo'ldi.

Turar joy binolarining yong'in xavfiga nisbatan zaifligi ko'p qirrali bo'lib, me'moriy dizayndagi kamchiliklardan tortib, inson xatolarigacha bo'lgan ko'plab omillarni o'z ichiga oladi. Statistik ma'lumotlar muammoning jiddiyligini tasdiqlaydi, hisobotlar har yili turar joylarda yong'in bilan bog'liq qurbonlarning katta qismini ko'rsatadi. Yo'lovchilarning zich konsentratsiyasi, murakkab tuzilmaviy sxemalar va turli xil yashash shakllari ushbu sharoitlarda yong'in xavfini yumshatish muammosini yanada kuchaytiradi. Yong'in xavfini oldini olish bo'yicha qat'iy siyosat tuzilmaviy baholash, yong'in xavfsizligi auditi, yo'lovchilarni o'qitish va favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik protokollarini o'z ichiga olgan, lekin ular bilan cheklanmagan holda bir qator chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi.

Mamlakatimizda 2023-yilda mamlakatda 10 ming 204 ta yong'in yuz berib, unda 251 fuqaro jabrlangan, shundan 79 nafari vafot etgan. Jismoniy va yuridik shaxslarga esa 270,4 mlrd so'mlik zarar yetkazilgan. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 211 moddasi bo'yicha yong'in xavfsizligi qoidalarini buzgan huquqbuzarlarga nisbatan qo'llaniladigan jazo sanksiyalarini oshirish nazarda tutilmoqda. Moddaning fuqarolarga nisbatan qo'llaniladigan minimal jazo chorasini BHMning 0,1 baravaridan 5 baravarigacha etib (34 ming so'mdan 1 mln 700 ming so'mgacha), mansabdor shaxslarga esa BHMning 1 baravaridan 10 baravarigacha (34 ming so'mdan 3 mln 400 ming so'mgacha) etib belgilanmoqda (amalda fuqarolarga BHMning 0,1 baravaridan 1 baravarigacha (34 ming so'mdan 340 ming so'mgacha), mansabdor shaxslarga esa 1 baravaridan 3 baravarigacha (340 ming so'mdan 1 mln 20 ming so'mgacha) miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi). Bundan tashqari, yong'in xavfsizligi qoidalarini buzganligi tufayli uy-joy fondida odamlarning sog'lig'iga zarar yetishi yoxud o'zganing mol-mulki shikastlanishi yoki uning yo'q qilinishi bilan bog'liq bo'lmagan tarzda yong'in sodir bo'lganda mazkur shaxs yong'in xavfsizligi qoidalarini buzganlik uchun ma'muriy javobgarlikdan ozod qilinishi nazarda tutilmoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI

Turar joy binolarida yong'in xavfini baholash bino yong'inlari bilan bog'liq yuqori noaniqlik tufayli muhim vazifadir. Ushbu qiyinchilikni hal qilish uchun loyha nazariyasi, dalillarni mulohaza qilish nazariyasini va kutilayotgan foydali usullarni o'z ichiga olgan yangi model taklif qilindi ^[1]. Ushbu model loyha tahlil iyerarxiyasi jarayoni yordamida xavf indekslarini tahlil qilish va ularning dalillarini asoslash operatorlari bilan sintez qilish orqali yong'in xavfini baholashni tizimli optimallashtirishga imkon beradi ^[2]. Serbiyadagi yong'in xavfsizligi haqidagi tadqiqotlar individual tayyorgarlik, shaxsiy xavfsizlik va yong'in xavfini sezishda jinsi va yosh kabi omillarning muhimligini ta'kidlab, fuqarolarning xabardorligi va tayyorgarligi dasturlarini yaxshilash zarurligini ifodalamoqda ^[3]. Buyuk Britaniya binolaridagi yong'inga chidamliligi o'rganilib, uylarni qayta jihozlash bo'yicha qonunchilikdagi kamchiliklarni ta'kidlaydi. Unda turar joy binolarida ilg'or yong'in xavfsizligi choralari zarurligini islohotlar texnologiya va shaxsiy ogohlikni oshirishga bog'liq ^[4]. Xavf indeksi usuli binolarda yong'in xavfsizligi strategiyalarini baholash vositasini taqdim etadi, barqaror va yaxlit yong'indan himoya qilish uchun resurslarni, shu jumladan, turar joy binolarini optimallashtirishga yordam beradi ^[5]. Yuqori qavatli binolarda yong'in xavfsizligiga chidamliligini baholash mustahkamlik, ortiqchlik, qobiliyatsizlik va tezlikni o'z ichiga oladi. Turar joy binosi yong'in xavfini baholash to'g'ridan-to'g'ri qog'ozda murojaat qilinmaydi ^[6]. Kuala-Lumpurda arzon narxlardagi yuqori baland turar joy binolarida yong'in xavfini baholash olib borildi, turli xil xavfsizlik kamchiliklari tufayli yuqori yong'in xavfini aniqladi va aralashuv choralari tavsiya qilgan ^[7]. Klaster bino qurishga asoslangan bino yong'in xavfini tahlil qilish modeli turar joy binolarining yong'in xavfini boshqarishda yordam beradi. Xavfsizlik choralari uchun asos bo'lib xizmat qiluvchi yong'in xavfini tavsiflaydi ^[8]. Tadqiqot shahar jamoalarida yong'inga chidamliligini, shu jumladan, profilaktik yong'indan himoya choralari, himoya vositalarining mavjudligi va turar joy binolarida qulay evakuatsiya qilish yo'llari kabi xavfni baholash o'zgaruvchilarini aniqlaydi ^[9]. Ehtimollik xavfini baholash, Grenfell minorasiga tatbiq etilgan kabi, tahlil uchun Bayes tarmoqlaridan foydalangan holda, xavfsizlik va xavf-xatarga yordam beradigan omillarni aniqlash orqali turar joy binolarida yong'in sodir bo'lishini baholagan ^[10].

Asosiy roliga qaramay, yong'in xavfining oldini olish bo'yicha xizmatlarni tashkil qilish resurslarning cheklanishidan tortib tartibga solishning murakkabligigacha bo'lgan bir qator muammolarga duch keladi. Yong'in xavfining dinamik tabiati xizmatlarni tashkil etishning operatsion imkoniyatlariga katta talablarni qo'yib, strategiyalar va aralashuvlarning doimiy evolyutsiyasini talab qiladi. Bundan tashqari, turli manfaatdor tomonlar o'rtasida keng miqyosdagi muvofiqlik va ishtirokni ta'minlash o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi, bu aloqa va hamkorlikka nozik yondashuvni talab qiladi. Turar joy binolarida yong'in xavfining oldini olishga bag'ishlangan xizmatlarni tashkil etish zamonaviy shahar boshqaruvi paradigmalarida muhim shartdir. Hamkorlik, innovatsiya va hushyorlikni rag'batlantirish orqali ushbu xizmatlar aholi punktlarining yong'in xavfiga qarshi chidamliligini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

TADQIQOT USULI

Tadqiqot ishi statistik ma'lumotlarini to'plashda respublika viloyatlaridan tasodifiy tarzda 3000 ta aholi turar joylaridagi yong'in risklarini boshqarish masalalari makondagi ma'lumotlaridan (cross sectional data) foydalanildi. So'rovnoma 35 ta savoldan iborat bo'lib, 11 ta o'zgaruvchi-raqamlarda (numerical data) qolgan 18 sifat o'zgaruvchilari (categorical data) va 6 ta binary (dummy variable) o'zgaruvchilardan iborat. Tadqiqot metodologiyasini biz quyidagi tartibda amalga oshirdik:

- tasviriy statistika ma'lumotlar to'plamining o'rtacha, median, rejim, standart og'ish va diapazon kabi asosiy xususiyatlarini umumlashtirish va tavsiflash.

- pearson juft korrelyatsiya testi ikkita uzluksiz o'zgaruvchilar orasidagi chiziqli munosabatlarning kuchi va yo'nalishini o'lchaydi.
- oddiy eng tog'ri chiziqli regressiya tmodeli (OLS) – kuzatilgan va bashorat qilingan qiymatlar o'rtasidagi kvadratik farqlar yig'indisini minimallashtirish orqali mustaqil va qaram o'zgaruvchilar o'rtasidagi munosabatni baholash uchun regressiya tahlilida qo'llaniladigan usul.
- regressiya tahlili kontekstidagi marjinal ta'sirlar, boshqa barcha o'zgaruvchilar doimiy bo'lgan holda, mustaqil o'zgaruvchining bir birlik o'zgarishi natijasida kelib chiqadigan bog'liq o'zgaruvchining taxmin qilingan qiymatining o'zgarishini anglatadi.
- muvofiqlik testi (Goodness of Fit Test) statistik model kuzatilgan ma'lumotlarga qanchalik mos kelishini baholaydi.
- breusch-Pagan qoldiq farqlarini heteroskedastlik holatini aniqlash usuli.
- linktest modelning to'g'ri tanlanganlik aniqlash testi.

Mazkur empirik tadqiqotda aholi turar joylarida yong'in risklarining oldin olish munosabatlariga o'zaro ta'sirini baholash uchun ikkita ilmiy faraz shakllantirildi.

H0: Jami mustaqil o'zgaruvchilar birgalikda $p < 0.05$ statistik jihatdan ahamiyatli qiymat oralig'ida aholi turar joylarida yong'in risklarining oldin olish munosabatlariga ta'sir qilmaydi;

Ha: Jami mustaqil o'zgaruvchilar birgalikda $p < 0.05$ statistik jihatdan ahamiyatli qiymat oralig'ida aholi turar joylarida yong'in risklarining oldin olish munosabatlariga ta'sir qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Statistik tahlilarga ko'ra 1-jadvalda turar joy binolarida yong'in xavfini boshqarish bilan bog'liq turli o'zgaruvchilar uchun tasviriy statistik ma'lumotlar keltirilgan. Unga ko'ra, Oldini olish bahosi 3002 ta kuzatuv uchun eng quyi balga va eng yuqori baho esa 10 balga baholangan. Uylarning nima qurilish materialdan qurilganlikni anglatadigan "Material" o'zgaruvchisi: beton, gaza shlaka blok, paxsa, pishgan g'isht, yogoch kategoriyalarni izohlab kelmoqda. Jami kuzatishlar 3002, har bir material uchun – beton: o'rtacha = 0,198, standart og'ish = 0,398, min = 0, maks = 1, gazo shlaka bloki: o'rtacha = 0,03, standart og'ish = 0,171, min = 0, maks = 1, paxsa: o'rtacha = 0,202, standart og'ish = 0,401, min = 0, maks = 1, pishgan g'isht: o'rtacha = 0,543, standart og'ish = 0,498, min = 0, maks = 1, yog'och: o'rtacha = 0,028, standart og'ish = 0,164, min = 0, maks = 1ga teng. Shuningdek, mulkka egalik qilish "mulk shakli" o'zgaruvchisi – ijara, kredit, xususiy kategoriyalarni izohlab, ijara: o'rtacha = 0,153, kredit: o'rtacha = 0,046, xususiy: O'rtacha = 0,801, standart og'ish = 0,399 ga teng, deb topilgan. Aholining ijtimoiy holati-davlat ishchisi, tadbirkor tadqiqotchi, uyda shaklida bo'lib, davlat ishchisi o'rtacha = 0,334, tadbirkor: o'rtacha = 0,474, tadqiqotchi: o'rtacha = 0,103 va uyda qoluvchi aholining o'rtacha = 0,089, standart og'ish = 0,285, min = 0, maks = 1ga teng. Aholidan yong'in xavfi bahosi shaklida qo'yilgan savolga o'ta xavfli, xavfli va past darajada sifatlar uchun jadval qiymatlari hisoblab topildi (1-jadval).

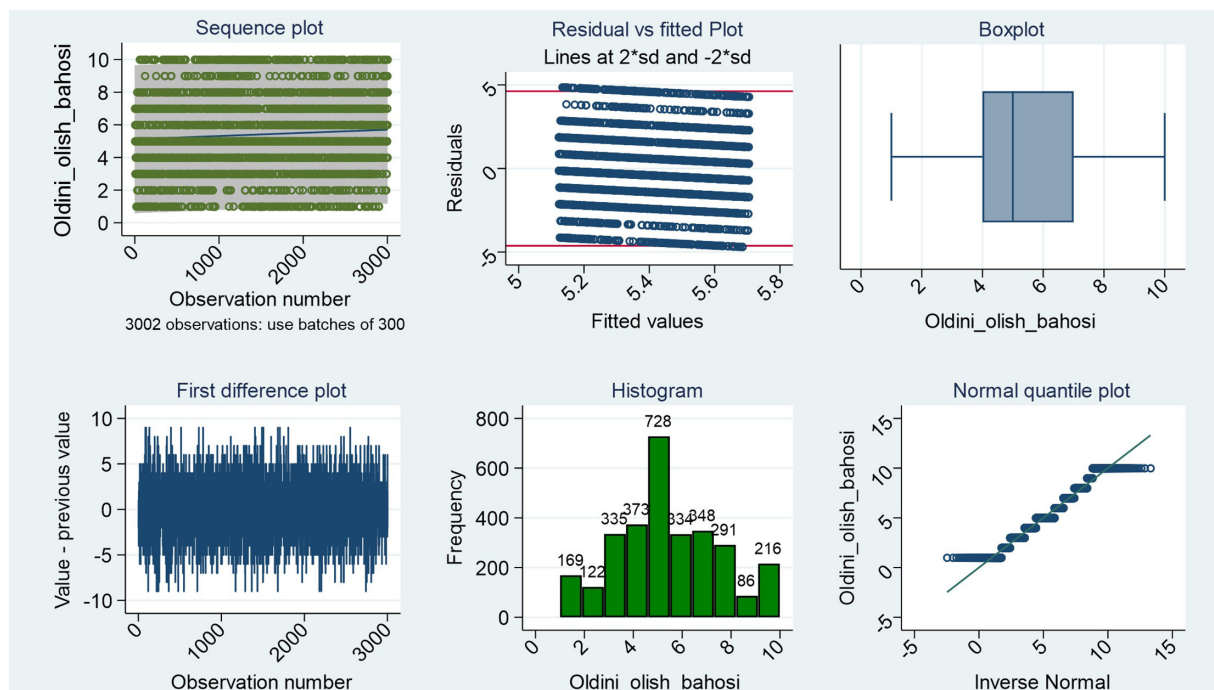
1-jadval: Tadqiqotning tasviriy statistikasi

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Oldini olish bahosi	3002	5.414	2.318	1	10
Material	.	.	.	.	.
Beton	3002	.198	.398	0	1
Gaza shlaka blok	3002	.03	.171	0	1
Paxsa	3002	.202	.401	0	1
Pishgan g'isht	3002	.543	.498	0	1
Yog'och	3002	.028	.164	0	1
Mulk shakli	.	.	.	.	.
Ijara	3002	.153	.36	0	1
Kredit	3002	.046	.209	0	1
Xususiy	3002	.801	.399	0	1
Ijtimoiy status	.	.	.	.	.
Davlat ishchisi	3002	.334	.472	0	1
Tadbirkor	3002	.474	.499	0	1
Tadqiqotchi	3002	.103	.303	0	1
Uyda	3002	.089	.285	0	1

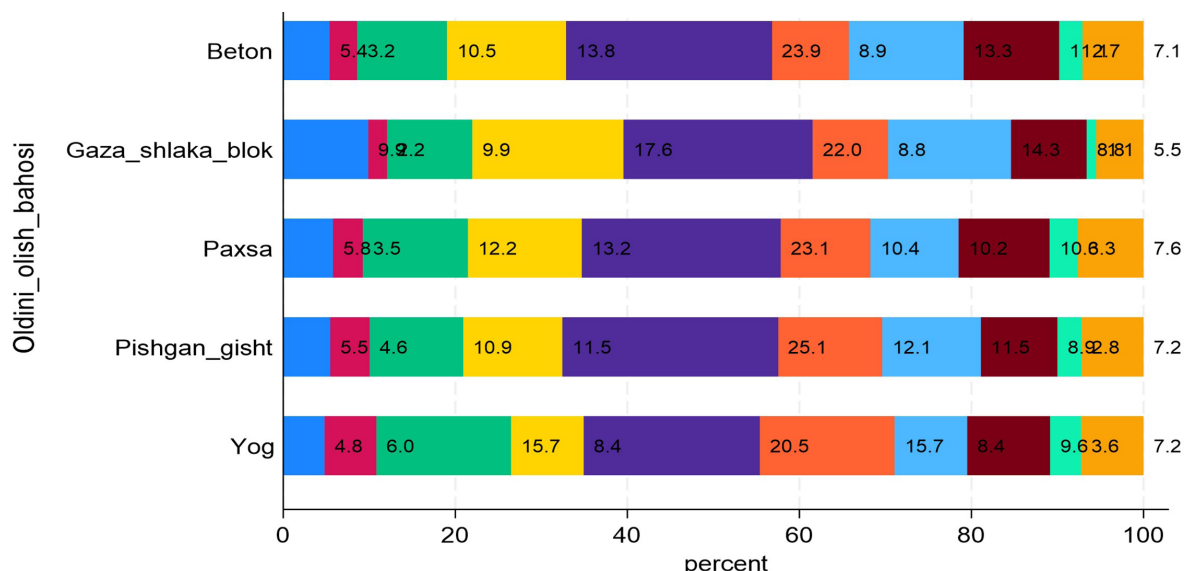
Evakuatsiya rejasi	.	.	.	.	.
Ha	3002	.419	.494	0	1
Yo'q	3002	.581	.494	0	1
Favqulodda qaror	.	.	.	.	.
101 telefon	3002	.419	.493	0	1
Birovga yordamlash~h	3002	.157	.363	0	1
O'chirishga harakat	3002	.172	.377	0	1
O'ylab ko'rmaganman	3002	.113	.317	0	1
Uyni tark etish	3002	.122	.328	0	1
O't o'chirish vositalari	.	.	.	.	.
ha	3002	.219	.414	0	1
yoq	3002	.781	.414	0	1
Sezuvchan maxsu~r	.	.	.	.	.
ha	3002	.129	.336	0	1
yo'q	3002	.871	.336	0	1
Yong'in xavf bah~i	.	.	.	.	.
o'ta xavfli	3002	.222	.415	0	1
past	3002	.501	.5	0	1
xavfli	3002	.278	.448	0	1

Ma'lumotlarning tasviriy statistikasini davom ettirgan holda Stata 18.0 dasturi vositasida sixplot chizmasiga ko'ra 6 ta chizmani o'zida aks ettirgan tahlillarga e'tibor qaratamiz. Bu chizma o'zgaruvchining taqsimlanishining turli tomonlarini aks ettiruvchi olti panelli grafik hisoblanadi. Har bir panelda gistogramma, quti grafigi, oddiy ehtimollik grafigi, kvant-kvantil chizma, boshqoli chizma va poya va barg chizmasi kabi turli xil ma'lumotlarni izohlaydi. Masalan, boxplot bog'liq o'zgaruvchiga jami 3002 respondentning 75 foizi (2250 respondent) yong'inlarning oldini olish bahosini 4-7 oralig'ida baholagan bo'lsa, medianasi esa 5 deb topilgan (1-rasm).

1-rasm: Yong'inlarning oldini olish bahosi o'zgaruvchisining sixplot chizmasi

2-rasmda yong'inlarning oldini olish bahosini binoning qurilish materiallariga nisbatan gistogrammasi ifodalangan bo'lib, unda betondan qurilgan turar joylarida aholi yong'inlarning oldini olish bahosini 1-10 kategoriya oralig'ida ifodalagan.

2-rasm: Yong'inlarning oldini olish bahosini binoning qurilish materiallariga nisbatan gistogrammasi

Quyidagi jadvalda turar joy binolarida yong'in xavfini boshqarish bilan bog'liq turli o'zgaruvchilar o'rtasidagi juftlik Pearson korrelyatsiyasi ifodalanmoqda. Testning H_0 gipotezasiga ko'ra o'zgaruvchilar bir-biridan mustaqil (variables are independent from each other) shaklini rad etib H_a -muqobil gipotezani qabul qilishimiz uchun $p < 0.05$ oralig'ida bo'lishi shart.

Aks holda o'zaro hech qanday munosabat yo'q deb topiladi [12]. Masalan, yong'inlarning oldini olish bahosi (1-o'zgaruvchi) bilan evakuatsiya rejasi (2-o'zgaruvchi) 0,182* ($p < 0,1$ qiymat oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatli) teskari korrelyatsiya qayd etgan. Salbiy korrelyatsiya shuni ko'rsatadiki, 1 o'zgaruvchining ortishi bilan 2 o'zgaruvchining kamayishi tendensiyasi mavjud. Favqulodda qarorlar bilan (3-o'zgaruvchi) 0,112*, Sezuvchan maxsus moslamalar (5-o'zgaruvchi) 0,102* $p < 0,1$ oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatli qiymatlarda teskari munosabat mavjud (2-jadval).

2-jadval: Pearson juft korrelasiya testi

Variables	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
(1) Oldini_olish_b~i	1.000						
(2) Evakuatsiya_re~i	-0.182*	1.000					
	(0.000)						
(3) Favqulodda_qaror	-0.112*	0.102*	1.000				
	(0.000)	(0.000)					
(4) Ot_ochirish_vo~i	-0.144*	0.274*	0.104*	1.000			
	(0.000)	(0.000)	(0.000)				
(5) Sezuvchan_maxs~r	-0.102*	0.204*	0.003	0.336*	1.000		
	(0.000)	(0.000)	(0.868)	(0.000)			
(6) Yong'in_xavf_ba~i	-0.005	0.025	0.018	0.024	0.038*	1.000	
	(0.764)	(0.174)	(0.314)	(0.188)	(0.038)		
(7) Yog'in_riskini_~i	0.061*	-0.084*	0.002	-0.018	-0.073*	-0.009	1.000
	(0.001)	(0.000)	(0.925)	(0.335)	(0.000)	(0.609)	
*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$							

Tadqiqot ishini regressiya modeli hisob-kitoblariga ko'ra, o'rtacha bog'liq o'zgaruvchi 5,414 ($SD = 2,318$), R-kvadrat qiymati (0,274) mustaqil o'zgaruvchilar bilan izohlangan bog'liq o'zgaruvchidagi dispersiya ulushini ifodalaydi. F-test statistikasi 7,190 ($p < 0.001$) va tanlama hajmi 3002 ekanligini aniqladi. F-testi modelning umumiy ahamiyatini tekshiradi.

3-jadval: Birinchi darajali oddiy to'g'ri chiziqli regressiya modeli (First stage OLS model)

Oldini olish bahosi	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval	Sig
Hudud	0	.	.	.	.	.	
Buxoro	.139	.273	0.51	.611	-.396	.674	
Fargʻona	.436	.247	1.77	.078	-.048	.92	*
Qoraqalpogʻiston Respublikasi	.57	.297	1.92	.055	-.013	1.153	*
Samarqand	.186	.254	0.73	.464	-.312	.685	
Sirdaryo	.227	.418	0.54	.587	-.592	1.046	
Surxondaryo	.432	.328	1.32	.188	-.212	1.075	
Toshkent	.523	.21	2.49	.013	.112	.935	**
Toshkent viloyat	.217	.234	0.93	.354	-.242	.676	
Xorazm	.114	.383	0.30	.766	-.637	.864	
Material	0	.	.	.	.	.	
Gaza shlaka blok	-.272	.255	-1.07	.286	-.772	.228	
Paxsa	-.23	.139	-1.66	.097	-.502	.041	*
Pishgan gʻisht	-.149	.111	-1.34	.182	-.367	.07	
Yogʻoch	-.207	.267	-0.77	.439	-.731	.317	
Mulk shakli: base~a	0	.	.	.	.	.	
Kredit	.088	.223	0.39	.695	-.351	.526	
Xususiy	-.002	.122	-0.01	.989	-.241	.238	
Ijtimoiy status : ~s	0	.	.	.	.	.	
Tadbirkor	.073	.102	0.72	.473	-.127	.274	
Tadqiqotchi	-.034	.157	-0.22	.828	-.342	.274	
Uyda	.359	.159	2.26	.024	.048	.671	**
Evakuatsiya rejasi	0	.	.	.	.	.	
Yoʻq	-.605	.089	-6.83	0	-.779	-.431	***
Favqulodda qaror	0	.	.	.	.	.	
101 telefon	1.201	.32	3.76	0	.574	1.828	***
Birovga yordamlash~h	.893	.329	2.71	.007	.247	1.539	***
Oʻchirishga harakat	.566	.328	1.73	.084	-.077	1.208	*
Uyni tark etish	.651	.335	1.94	.052	-.006	1.308	*
Oʻt oʻchirish vositalari	0	.	.	.	.	.	
Yoʻq	-.431	.109	-3.94	0	-.645	-.216	***
Sezuvchan maxsus uskunalar	0	.	.	.	.	.	
yoʻq	-.291	.133	-2.19	.029	-.552	-.03	**
Yongʻin xavf bahosi	0	.	.	.	.	.	
past	.239	.106	2.27	.023	.032	.446	**
xavfli	.047	.117	0.40	.69	-.183	.277	
Yogʻin riskini ekspertizasi	0	.	.	.	.	.	
Roziman	.208	.092	2.27	.023	.028	.388	**
Oʻz hisobdan ornatish	.032	.078	0.41	0.68	-.121	.186	
Constant	4.957	.421	11.77		4.131	5.782	***
Mean dependent var	5.414		SD dependent var		2.318		
R-squared	0.674		Number of obs		3002		
F-test	7.190		Prob > F		0.000		
Akaike crit. (AIC)	13402.539		Bayesian crit. (BIC)		13606.778		
*** p<.01, ** p<.05, * p<.1							

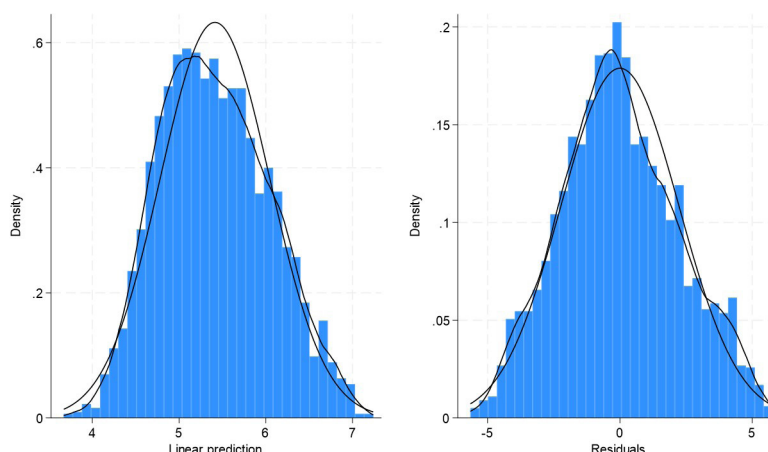

- Farg'ona viloyatida Andijonga qaraganda yong'inlarning oldini olish bahosi 0.436 ga yuqori bo'lib $p < 0,1$ oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatli;
- Qoraqalpog'iston respublikasida yong'inlarning oldini olish bahosi Andijonga qaraganda 0.57ga yuqori bo'lib $p < 0,1$ oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatli;
- Toshkent shahrida yong'inlarning oldini olish bahosi Andijonga qaraganda 0.53ga yuqori bo'lib $p < 0,05$ oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatli;
- Uyda qoluvchi ijtimoiy statusga ega respondentlar davlat ishchilariga qaraganda yong'inlarning oldini olish bahosini 0.34 $p < 0,05$ oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatlik qiymatda yuqori baholagan;
- Uylarda evakuatsiya rejasi mavjud bo'lmagan respondentlar mavjud deb qayd etganlarga qaraganda yong'inlarning oldini olish bahosini 0.60 $p < 0,05$ oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatlik qiymatda past baholagan;
- Favqulodda vaziyatlarda 101ga telefon qilaman deb qaror qabul qilgan respondentlar o'ylab qaraganda yong'inlarning oldini olish bahosini 1.201 $p < 0,05$ oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatlik qiymatda yuqori baholagan;
- O't o'chirish vositalari mavjud uylar mavjud bo'lmaganlarga qaraganda yong'inlarning oldini olish bahosini 1.201 $p < 0,05$ oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatlik qiymatda yuqori baholagan;

4-jadval: Yong'inlarning oldini olish bahosining marjinal ta'sirlari (Delta-method predictive marginal effects)

Expression: Linear prediction, predict Number of obs = 3,002						
1._at: Oz_hisobdan_or~h = 5, 2._at: Oz_hisobdan_or~h = 10, 3._at: Oz_hisobdan_or~h = 20 4._at: Oz_hisobdan_or~h = 30, 5._at: Oz_hisobdan_or~h = 50						
_at	Margin		std. err.	t	P>t [95% conf. interval]	
1	5.552	0.337	16.470	0.000	4.891	6.213
2	5.714	0.728	7.850	0.000	4.287	7.141
3	6.038	1.511	4.000	0.000	3.075	9.000
4	6.361	2.294	2.770	0.006	1.863	10.860
5	7.009	3.862	1.810	0.070	-0.563	14.581

Heteroskedastiklik tekshirish uchun Breusch-Pagan/Cook-Weisberg testidan foydalanildi. Testning nol gipoteza (H_0) – doimiy dispersiya mavjud (farqlar o'zgarmas (Constant variance)), ya'ni xato atamaları mustaqil o'zgaruvchilarning barcha darajalari bo'yicha bir xil dispersiyaga ega. Biz H_0 ni qabul qilish shartini Stata 18.0 dasturida tekshirganimizda tset statistikasi, chi-kvadrat (χ^2) 0,98 va tegishli Prob > $\chi^2 = 0.3221$, $p > 0,05$ qiymati oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatli deb topilmoqda. Bu esa modelning regressiya jami xatoliklar farqi xatoligi turli xil dispersiyalarga ega ekanligini ko'rsatadigan muhim dalillar yo'q, ya'ni doimiy dispersiya haqidagi taxmin rad etilmaydi (3-rasm).

3-rasm: Yong'inlarning oldini olish bahosini binoning yhat va ehat qoldiq xatoliklar gistogrammasi

Modelning to'g'ri tanlanganligini aniqlashda biz linktestdan foydalandik. Test shartiga ko'ra bog'liq o'zgaruvchining kvadrat funksiyasi real hayotga mosroq natija beradimi degan gipotezani uning $p > 0.05$ qiymat oralig'ida rad eta olmaslik shart.

XULOSA

Olib borilgan hisob-kitoblarag ko'ra biz Ha: muqobil gipotezani qabul qilib o'zaro munosabat mavjudligi aniqlandi. Yong'inlarning oldini olish vositalarining mavjudligi va xavfni baholashga individual rozilik aholi turar joylarida xavfini idrok etishga sezilarli ta'sir qilishi aniqlandi. Bundan tashqari, xavf-xatarni to'g'ri baholashni ta'minlash va oldini olish tashabbuslarida jamoatchilik ishtirokini rag'batlantirishga harakat qilish kerak. Regressiya natijasini hisobga olgan holda mustaqil o'zgaruvchilar bilan bog'liq o'zgaruvchiga _hat o'zgaruvchisi uchun koeffitsiyent 0,904 standart xatolik bilan 0,933 ga teng. T-qiymati 0,970, bog'liq p-qiymati esa 0,333 bo'lib, bu koeffitsiyentning statistik ahamiyatga ega yoki yo'qligini ko'rsatadi. Xuddi shunday, _hatsq o'zgaruvchisi 0,009 koeffitsiyentiga ega, lekin p-qiymati 0,917, bu statistik ahamiyatga ega emas. Demak, biz tanlagan Ols model real hayotga tatbiq etish 67 foiz deb topilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Elana, Chapman. (2022). Fire safety behavior model for residential buildings: Implications for disaster risk reduction. International journal of disaster risk reduction, doi: 10.1016/j.ijdr.2022.102981
2. Hongfu, Mi., Yaling, Liu., Wenhe, Wang., Guoqing, Xiao. (2020). An Integrated Method for Fire Risk Assessment in Residential Buildings. Mathematical Problems in Engineering, doi: 10.1155/2020/9392467
3. Francesco, Petrini., A., Aguinagalde., Franco, Bontempi. (2022). Structural Fire Risk for Heritage Buildings by the Performance-Based Engineering Format. International Journal of Architectural Heritage, doi: 10.1080/15583058.2021.2022249
4. Mohammad, Hashim, Shad., Yacine, Rezgui., Andrei, Hodorog., Ioan, Petri. (2021). Digitalising Risk of Fire Resilience for UK buildings. doi: 10.1109/ICE/ITMC52061.2021.9570247
5. Dorota, Brzezińska., Paul, Bryant. (2020). Risk Index Method—A Tool for Sustainable, Holistic Building Fire Strategies. Sustainability, doi: 10.3390/SU12114469
6. Mengyao, Wang., Jingyan, Zhang., Ling, Yang., Yayun, Wei., Le, Fan. (2019). Fire Safety and Resilience Assessment of High-rise Buildings. doi: 10.1109/ICFSFPE48751.2019.9055806
7. Farid, Wajdi, Akashah., Timothy, Kurannen, Baaki., Shing, Peng, Lee. (2017). Fire risk assessment of low cost high rise residential buildings in Kuala Lumpur: A case study. Journal of Design and the Built Environment, doi: 10.22452/JDBE.SP2017NO1.11
8. M., Karthick., Bollavaram, Mohammad, Ali. (2018). Fire safety and risk analysis of residential buildings.
9. (2023). Quantification of Fire Resilience in Urban Communities: Evidence from the City of Novi Pazar, Serbia. Polish Journal of Environmental Studies, doi: 10.15244/pjoes/165893
10. Hector, Diego, Estrada-Lugo., Marco, De, Angelis., Edoardo, Patelli. (2019). Probabilistic risk assessment of fire occurrence in residential buildings: Application to the Grenfell tower. doi: 10.22725/ICASP13.364
11. <https://www.gazeta.uz/oz/2024/02/09/fire-safety>.
12. Gujarati, D. N. (2009). Basic Econometrics. McGraw-Hill/Irwin.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.